

Béla Hamvas

Pogovor o nekome

Po pravu na sramotu, u svakom slučaju postoji cijela vojska znanstvenika, umjetnika, svećenika i mislilaca koji protestiraju protiv totalnog nitkovstva. Do broja naravno ne stoji; ne zavisi stvar od toga koliko ih ima. Prije od toga, kako Guénon piše, što su nastojanja nejaka i djelomična. Čovjek pokušava u doba nikoga spasiti svoju ljudsku suštinu, čak pripremiti i neku duhovnu restauraciju. Od znanosti, umjetnosti, religije, filozofije netko je uglavnom neovisan. Jer težište nije na produkciji, nego na intaktnosti ljudske ličnosti. Netko, bez obzira na kojem je području, suočen s nikim teži održati ozbiljnost ljudske suštine, i ma koliko nekaj i djelomičan, kako Guénon piše, želi uspostaviti zakoniti i normalni poredak života. Netko je onaj koji, koliko može, hoće obraniti supstancijalnu bit ljudskog bića u sebi samom, i ako ne mora biti, nije ni štreber ni karijerist, ali ni svatko. Zato, iako nije u cijelosti netko, ipak je netko, a ne nitko. Ne zato jer je znanstvenik. Znanosti vjerojatno nema spasa; kao prirodna znanost je kvarenje bitka, kao duhovna znanost je aleksandrizam. Znanost je građaninov mesijanizam, jer građanin od znanosti očekuje iskupljenje svijeta. Proleter, budući da nigdje ništa novo nije znao reći, taj mesijanizam preuzima i napuhava te obasipa znanstvenika privilegijama u uvjerenju da se iskupitelju mora osigurati visoka plaća. Proleterov životni ideal nije mnogo novaca, kao što je bio građaninov, nego visoka plaća. Proletera se inače ne smije pobrkati s nikim. Proleter, mada primitivna, legitimna je kasta i ima apsolutno mjesto u društvu, kao što je ima brahmanska, viteška ili privrednička kasta. Nitko je pak šljam van kasti, avarna, kako hindu baština kaže, ili kako to Guénon naziva: *cadarve psychique*.

Netko je neovisan od toga što je umjetnik. Specifično je da je značaj Kleea, Mondriana, Schönberga, Bartóka, Mallarméa, Rilkea, Moorea, Brancusija manje u djelu, a više u prihvaćanju odgovornosti za djelo, u naporu za uspostavljanjem zakonitog i normalnog poretka života. Kao i kod izuzetnih znanstvenika. I kao kod svećenika ili mislilaca koji bez obzira na religiju ili pogled na svijet uzimaju udjela u isto takvom naporu. Budist Suzuki i hebraist Martin Buber i katolik Przywara na istoj su liniji s Maritainom ili Zieglerom ili Šestovom i Berdjajevim i Gabriel Marcelom. A istovjetni su i po tome što su djelomični i nejaki.

Netko nije ljudska ličnost pune vrijednosti. Netko baš tek što je netko, nije potpuni nitko. Uvijek u dvojbi i nesiguran, jer se izuzevši one njemu slične na druge ne obazire. To je bila taktika građanstva, bilo tko, bilo što, bitno da govori ili komponira, naslika ili napiše, svejedno. Indolencija.

Prešutjeti. Po mogućnosti ušutkati. Genij je idol, ali najbolje je s njim činiti ono što je kasnije totalitarizam činio - ako bi mnogo otvarao usta, bio bi uklonjen u propadalištu¹ državne sigurnosti.

Tu je odmah i slučaj Alfreda Webera, koji je razotkrio aparat, ali ne u tolikoj mjeri koliko bi bilo poželjno. I štoviše, samo kao pojam, scijentistički. Otkriće ni nije imalo nikakvih posljedica. Aldous Huxley bi rekao: zato što državnici ne čitaju dobre knjige. Državnici su danas nepovjerljivi prema onima koji uživaju u dobrim slikama, čitaju dobre pjesnike i slušaju dobru glazbu. Kao što su i dobri slikari i kompozitori nepovjerljivi prema državicima. Tko ima pravo? Bez dvojbe slikar, jer ako i nije jako važan, bar je netko, dok je državnik nitko.

Alfred Weber osjeća nostalgiju za iskonskim, čvrstim i integralnim poretkom života, kakav su imali Kinezi, Indijci, Ćidovi, Egipćani i grčki orfici. Ovakva se uređenja života zastarjelim scijentističkim jezikom nazivaju kulturama i, prema ovome, sadašnji trenutak historije se ne zna drugačije promatrati do kao kriza kulture. Ova je naravno, još od prije, daleko iza nas.

Početak Europe su, kaže Weber, Termopili, gdje je malena vojska od nekoliko ljudi zaustavila perzijskog kolosa, i pala, ali je grčka sloboda obranjena. Smisao bitke je sljedeći: postoji nešto što je više od života i za to više život treba dati. To je izvorna baza europskog poretka života. Slava europskog čovjeka. Poslije Termopila kršćanski mučenici, srednjovjekovne sekte, Jan Hus, Giordano Bruno u svakom slučaju održavaju intaktnost suštine ljudske ličnosti, čak i onda kad je život trebalo dati. Ono što se danas događa, obrnuti su Termopili. Pretežna većina čovječanstva bi, da samo može za kakav dobar novac, za puki i goli život, bio on ma kako sramotno ropstvo, prodala slavu slobode. Zajedno sa svojom, naravno i slobodu drugih.

Ako se čovjekov život odvoji od fiksne točke, raspada se i kržlja. U onom trenutku povijesti kada je europski čovjek izdao svoju slobodu, izgubio je ozbiljnost. Na mjesto slobode došao je aparat. Na mjesto termopilske egzistencije došao je nitko. Današnji činovnički i tehnokratski aparat, vlast i rad i privatni život, ili potpuna preobrazba poretka života aparatom, samo se tako mogu razumjeti ako čovjek zna da su nastali po cijenu izdaje slobode i da je ta prodaja slobode stoljećima tekla i teče, i ako zna da je protiv toga sada već, i na Istoku i na Zapadu podjednako, veliki dio čovječanstva prestao protestirati. U nitkovstvu čovjek je prisiljen iz dana u dan sve više napuštati svoj biološki bitak, a s tim

¹Sülldeszto - kazališni izraz; spusnica (op. prev.).

se nitkovstvom sada već i zadovoljno miri. Onaj tko za ono više od života daje život, slobodan je, tko to ne čini, isprva je rob, zatim nitko.

Guénon kaže da je pokret bitka u svakom slučaju antinomičan i da zato paralelno s aparatom, pored skrutnjivanja (okoštavanja) teče i raspadanje. Mehaniciziranje i raspuštanje ujedno, kao istovjetna pojava. Kod onoga tko hoće ostati netko, još više; tko neće postati nitko, mora se na dva načina braniti i postati pozitivnim, razrješivanjem i očvršćivanjem. Gdje se nitko mehanicizira, tamo se ovaj razrješuje, gdje se nitko raspada, tamo ovaj očvršćuje. Jer čovjek više-manje sobom nosi intaktno biće i to svatko bez izuzetka. Ali u održavanju bitka pretežna većina kompromitira sebe. Radi vlasti i radi imetka i radi glasine prlja izvorno biće. Najviše iz častoljublja. Za sasvim malo i uvijek za sve manje. Mehanicizira se i u istoj mjeri apsorbira u truljenje. To je nitkovstvo. Aparatizirano i nulificirano. Nema egzistencije pune važnosti, sve je teže predočiva. Nitko ne zna drugačije do unijeti svoje sposobnosti, svojstva i obdarenosti. Zato i ostaje netko, ne baš nitko, ali samo netko. Nema znanja o onoj spiritualnosti koja se ne može vidjeti i nije nadljudska, nego je veća od čovjeka. Ono što netko pokušava ostvariti, neposredno je produžavanje individualizma. Nije to ono što je potrebno. Nije ni religija, nije spas. Nije ni znanost, ni umjetnost, ni glazba, ni filozofija osnova nečeg takvog. Ono za čim postoji potreba je usavršavanje ljudskog bitka i to uz pomoć sila realizacije iz svijeta većeg od čovjekovog, kako Guénon piše, jer je ostvarivanje "realizacija operacije djelatne riječi božanske visine". Ta djelatnost nije nadljudska, nego nadpojedinačna. Biti sposoban za primanje vjerodostojnog duhovnog utjecaja. Tome, da bi čovjek to mogao učiniti, potreban je preokret koji ide do korijenâ; do čovjekovog početnog i vječnog i apsolutnog držanja, prema osnovnom stanju. To je stanje čovjekove svjesne i budne komunikacije - ne s nadljudskim silama, nego sa silama svijeta većeg od čovjeka. Što hinduska baština zove vidya.

Preveo s mađarskoga:

Neven Ušumović